

Andrzej OlaśUniwersytet Jagielloński
ORCID: 0000-0002-2295-8645**ZARZUT POTRĄCENIA JAKO PODSTAWA POWÓDZTWA
OPOZYCYJNEGO PO ZMIANACH WPROWADZONYCH NA
MOCY USTAWY Z DNIA 4 LIPCA 2019 R. O ZMIANIE USTAWY
– KODEKS POSTĘPOWANIA CYWILNEGO ORAZ
NIEKTÓRYCH INNYCH USTAW (DZ.U. 2019, POZ. 1469)****Przedmiot, cel i zakres artykułu**

Niniejszy artykuł omawia problematykę zarzutu potrącenia jako podstawy powództwa o pozbawienie tytułu wykonawczego wykonalności (opozycyjnego) po zmianach wprowadzonych na mocy ustawy z dnia 4 lipca 2019 r. o zmianie ustawy – Kodeks postępowania cywilnego oraz niektórych innych ustaw¹.

Stosownie do art. 840 § 1 pkt 2 k.p.c. w brzmieniu nadanym na mocy wyżej wymienionej nowelizacji od 21 sierpnia 2019 r. gdy tytułem jest orzeczenie sądowe, dłużnik może oprzeć powództwo o pozbawienie tytułu wykonawczego wykonalności (tzw. powództwo opozycyjne) również na zdarzeniach, które nastąpiły po zamknięciu rozprawy, na zarzucie spełnienia świadczenia, jeżeli zgłoszenie tego zarzutu w sprawie było z mocy ustawy niedopuszczalne, a także na zarzucie potrącenia. Istota zmiany dokonanej w § 1 pkt 2 komentowanego artykułu na mocy ustawy z dnia 4 lipca 2019 r. polega na wyraźnym wskazaniu zarzutu potrącenia jako jednej z możliwych podstaw powództwa opozycyjnego. Zmiana ta pozostaje w ścisłym funkcjonalnym związku z wprowadzeniem do polskiego prawa procesowego cywilnego – na mocy art. 203¹ k.p.c. (dodanego do kodeksu w ramach nowelizacji z 4 lipca 2019 r.) – po raz pierwszy ogólnej regulacji dotyczącej posługiwania się w zwyczajnym postępowaniu cywilnym rozpoznawczym (w trybie procesowym, a *mutatis mutandis*, na podstawie art. 13 § 2 k.p.c., również w trybie nieprocesowym) zarzutem potrącenia będącym procesowym zarzutem merytorycznym opartym na materialnoprawnej instytucji

¹ Dz.U. 2019, poz. 1469. Ustawa ta powoływana będzie dalej jako nowelizacja z 4 lipca 2019 r.

potrącenia unormowanej w art. 498 i n. k.c. Regulacja ta sprowadza się do znaczącego ograniczenia dopuszczalności korzystania z zarzutu potrącenia w procesie pod względem podstawy faktycznej i dowodowej tego środka (§ 1) oraz ram czasowych jego zgłoszenia (§ 2) przy równoczesnej reglamentacji formy zgłoszenia przedmiotowego zarzutu (§ 3).

Syntetyczność, a wręcz lapidarność unormowania zarzutu potrącenia jako podstawy powództwa opozycyjnego w art. 840 § 1 pkt 2 *in fine* k.p.c. w konfrontacji z wątpliwościami doktryny i orzecznictwa co do przesłanek oparcia tego powództwa na przedmiotowym zarzucie w dotychczasowym stanie prawnym (który *notabene* ulegał w tym zakresie kilkakrotnym zmianom) może prowadzić do istotnych trudności interpretacyjnych, a w konsekwencji niekorzystnych z punktu widzenia pewności prawa oraz bezpieczeństwa obrotu rozbieżności w praktyce wykładni i stosowania nowej regulacji. Celem niniejszego artykułu jest naświetlenie podstawowych problemów prawnych wyłaniających się na gruncie przedmiotowej regulacji oraz przedstawienie propozycji ich rozwiązania w sposób spójny z punktu widzenia przyjętych założeń teoretycznych, a zarazem możliwie przydatny dla praktyki wymiaru sprawiedliwości.

Analiza

Pomimo iż do momentu uchwalenia wyżej wymienionej ustawy zarzut potrącenia nie był wymieniony wyraźnie w komentowanej jednostce wśród podstaw powództwa opozycyjnego, nigdy nie budziło wątpliwości, że co do zasady potrącenie jako prawnokształtująca czynność prawa materialnego prowadząca do umorzenia wzajemnych wierzytelności stron do wysokości niższej z nich z momentem złożenia oświadczenia o potrąceniu przez jednego z wzajemnych wierzycieli (ze skutkiem wstecznym od chwili, kiedy potrącenie stało się możliwe), a tym samym do wygaśnięcia zobowiązań, należy do zdarzeń prawnych mogących uzasadniać wytoczenie tego powództwa na mocy art. 840 § 1 pkt 2 k.p.c.

Historycznie przedmiotem kontrowersji były w zasadzie wyłącznie kwestie związane z relacją temporalną pomiędzy okolicznościami związanymi z zarzutem potrącenia a tokiem prawomocnie zakończzonego postępowania, w którym wydano tytuł egzekucyjny zaopatrzony następnie w klauzulę wykonalności. Dyskusyjne było (a po części w dalszym ciągu pozostaje) to, czy dopuszczalność oparcia powództwa na zarzucie potrącenia zależy od relacji pomiędzy zamknięciem rozprawy poprzedzającej wydanie tytułu egzekucyjnego a otwarciem fazy kompensacyjnej (powstaniem stanu potrącalności). Innymi słowy, oś sporu stanowiła kwestia oceny, czy można skutecznie żądać pozbawienia tytułu wykonawczego wykonalności w sytuacji, w której dłużnik miał możliwość merytorycznej obrony opartej na wykonaniu prawa do potrącenia i powołania się na skutki tej czynności w prawomocnie zakończonym procesie.

Na zagadnienie to nakładał się dodatkowo problem zarzutu potrącenia, który pomimo powstania stanu potrącalności we właściwym czasie, tj. ziszczenia się materialnoprawnych przesłanek potrącenia przed zamknięciem rozprawy przed sądem drugiej instancji, nie mógł być skutecznie podniesiony w postępowaniu rozpoznawczym z przyczyn procesowych. Chodzi mianowicie o szczególne ograniczenia proceduralne zawężające kognicję sądu w zakresie dopuszczalności rozpoznania zarzutu potrącenia, funkcjonujące w ramach niektórych postępowań odrębnych, a mianowicie w postępowaniu nakazowym (art. 493 § 3 k.p.c.) i uproszczonym (art. 505⁴ § 2 k.p.c.), a w okresie od 20 marca 2007 r. do 3 maja 2012 r. również w postępowaniu odrębnym w sprawach gospodarczych (art. 479¹⁴ § 4 k.p.c.). Ostatnia kwestia nabierze przy tym szczególnego znaczenia z chwilą wejścia w życie nowelizacji z 4 lipca 2019 r., a to w związku ze stosowaniem dodanego na mocy tej ustawy art. 203¹ k.p.c. wprowadzającego po raz pierwszy w polskim prawie procesowym cywilnym normę ogólną (a więc stosowaną w zwyczajnym postępowaniu procesowym, a nie jak dotychczas wyłącznie w niektórych postępowaniach odrębnych) zawierającą szereg znaczących ograniczeń w zakresie możliwości skorzystania w postępowaniu z zarzutu potrącenia².

Skoro w polskim prawie cywilnym potrącenie dokonuje się przez złożenie prawnokształtującego oświadczenia woli, przy czym skorzystanie z możliwości potrącenia jest prawem, a nie obowiązkiem wierzyciela, to z perspektywy reguł koncentracji materiału procesowego w postępowaniu cywilnym punktem odniesienia dla oceny terminowości zgłoszenia zarzutu potrącenia jest chwila złożenia oświadczenia o potrąceniu, a nie moment rozpoczęcia fazy kompensacyjnej (powstania stanu potrącalności). Innymi słowy, skoro inaczej niż w romańskim modelu potrącenia *ipso iure*, w systemie potrącenia fakultatywnego, dokonywanego na mocy oświadczenia woli, fakt istnienia stanu potrącalności (otwarcie fazy kompensacyjnej), rodząc możliwość umorzenia wierzytelności powoda przez potrącenie, jest sam w sobie (do momentu dokonania potrącenia) irrelevantny dla oceny zasadności roszczenia powoda, to dopiero wykonanie prawa do potrącenia (ze względu na jego umarzający skutek dla wierzytelności powoda) stanowi nową „okoliczność faktyczną” istotną dla rozstrzygnięcia sprawy, która winna być wprowadzona do procesu w określonym czasie, pod rygorem utraty prawa jej późniejszego powołania. W rezultacie pomimo powstania stanu potrącalności jeszcze przed wniesieniem pozwu lub doręczeniem pozwu pozwa-

² Zob. na temat tej regulacji zwłaszcza: A. Olaś, *Dopuszczalność zarzutu potrącenia w postępowaniu cywilnym – uwagi na tle projektu Ministra Sprawiedliwości ustawy o zmianie ustawy – Kodeks postępowania cywilnego oraz niektórych innych ustaw z 27.11.2017 r.*, „Polski Proces Cywilny” 2018, nr 2, s. 485 i n.; J. May, *Zarzut potrącenia w procesie cywilnym w obliczu nadchodzących zmian w Kodeksie postępowania cywilnego* [w:] *Postępowanie cywilne – wprowadzone i projektowane zmiany 2019*, red. G. Jędrejek, S. Kotas, F. Manikowski, Warszawa 2019, s. 26 i n.; Ł. Błaszczak, *Zarzut potrącenia w procesie cywilnym (art. 203¹ k.p.c.)*, Warszawa 2019, s. 120–131 i 152–172.

nemu pozwany ma możliwość dokonania wyboru momentu złożenia oświadczenia o potrąceniu w toku procesu, bez narażenia się na zarzut spóźnionego zgłoszenia zarzutu potrącenia opartego na dokonanym potrąceniu – na ogół w ramach jednego oświadczenia składanego ustnie przed sądem lub w piśmie procesowym³. Podniesienie zarzutu powiązanego ze skorzystaniem z prawa do potrącenia ma charakter prawotwórczy w tym sensie, że w wypadku jego skuteczności stwarza nowy stan prawny poprzez umorzenie wierzytelności powoda. W konsekwencji powyższego na gruncie ogólnych reguł koncentracji materiału procesowego zarzut potrącenia w znaczeniu ścisłym rozumiany jako twierdzenie o bezzasadności roszczenia powoda wskutek umorzenia jego wierzytelności, zasłaje w następstwie złożonego równocześnie oświadczenia o potrąceniu, nie może być uznany za spóźniony, choćby został złożony na dalszym etapie postępowania. Wszak prawnie relewantne fakty objęte tym twierdzeniem powstają dopiero wraz z podniesieniem zarzutu potrącenia i jako takie stanowią *facta nova* (i to także w znaczeniu *novum productum*), których możliwość zgłoszenia powstaje dopiero w danym momencie – podobnie zresztą jak potrzeba podniesienia faktów i dowodów zmierzających do wykazania zgłoszonej do potrącenia wierzytelności pozwanego i innych materialnoprawnych podstaw potrącenia⁴.

Konsekwentnie stosując powyższą „teorię oświadczenia”⁵, przyjąć należy, że dopuszczalność oparcia powództwa opozycyjnego na zarzucie potrącenia nie doznaje uszczerbku także wówczas, gdy ze względu na chwilę powstania stanu po-

³ Tak m.in. L. Stępnia, wskazując, iż z punktu widzenia prawa materialnego oświadczenie o potrąceniu skutkujące umorzeniem wzajemnych wierzytelności stron do wysokości niższej z nich wierzyciel może złożyć w dowolnej chwili i żadne stadia postępowania sądowego nie mogą go w tym zakresie krępować. Nie ma przy tym znaczenia to, że już przed lub w toku postępowania w pierwszej czy drugiej instancji pozwany mógł potrącenia dokonać, bo służyła mu wierzytelność potrącalna z wierzytelnością powoda. Skorzystanie z uprawnienia do potrącenia zależy wyłącznie od woli dłużnika i nie można mu czynić zarzutu z tego powodu, że nie potrącił przed zakończeniem postępowania w pierwszej instancji, lecz dopiero później. Zob. L. Stępnia, *Potrącenie w systemie polskiego prawa cywilnego*, Wrocław 1975, s. 147–148.

⁴ Zob. m.in. wypowiedź A. Kuźniar, według której art. 217 k.p.c., odnosząc się do okoliczności faktycznych (twierdzeń o faktach) i dowodów, w ogóle nie dotyczy zarzutów opartych na własnym prawie pozwanego, a zatem może on bez przeszkód zgłosić zarzut potrącenia (*sensu stricto*) również w postępowaniu apelacyjnym. A. Kuźniar, *Glosa do uchwały SN z dnia 30 listopada 1973 r., III CZP 73/73*, „Nowe Prawo” 1976, nr 3, s. 504. Według P. Grzegorzcyka i K. Weitz późne złożenie oświadczenia o potrąceniu w toku postępowania może podlegać ocenie jedynie przez pryzmat nadużycia prawa podmiotowego (art. 5 k.c.). Zob. P. Grzegorzcyk, K. Weitz, komentarz do art. 207 k.p.c. [w:] *Kodeks postępowania cywilnego. Komentarz*, t. II: *Postępowanie rozpoznawcze*, red. T. Ereciński, Warszawa 2016, uwaga 10; P. Grzegorzcyk, K. Weitz, komentarz do art. 217 k.p.c. [w:] *Kodeks postępowania cywilnego. Komentarz*, t. II: *Postępowanie rozpoznawcze*, red. T. Ereciński, Warszawa 2016, uwaga 17.

⁵ Terminologię tę zaproponował A. Torbus. Zob. krytyczne uwagi tego autora: A. Torbus, *Procesowy zarzut potrącenia* [w:] *Rozprawy z prawa prywatnego. Księga jubileuszowa dedykowana Profesorowi Wojciechowi Popiołkowi*, red. M. Jagielska, E. Rott-Pietrzyk, M. Szpunar Warszawa 2017, s. 1270 i n.

trącalności dokonanie potrącenia i zgłoszenie opartego na nim zarzutu na wcześniejszym etapie postępowania (przed sądem *meriti*) było możliwe. W braku normy szczególnej wykluczającej dopuszczalność potrącenia po powstaniu tytułu egzekucyjnego przyjąć należy, iż z chwilą skutecznego wykonania potrącenia wierzytelność zostaje umorzona ze skutkiem wstecznym, od kiedy potrącenie to stało się możliwe. Skutek ten musi zostać uwzględniony w procesie wywołanym wniesieniem powództwa opozycyjnego, skoro art. 840 § 1 pkt 2 k.p.c. w żaden sposób nie wyklucza oparcia tego powództwa na zarzucie potrącenia z tego powodu, że dokonanie potrącenia mogło nastąpić przed sądem *meriti*⁶.

Stanowisko przeciwne na gruncie k.p.c. przyjmował E. Wengerek, uznając (wzorem nauki niemieckiej), iż to chwila powstania stanu potrącalności, wyznaczając możliwość zgłoszenia zarzutu potrącenia w procesie, decyduje zarazem o grani-

⁶ Tak m.in. L. Ostrowski, *Potrącenie jako podstawa powództwa opozycyjnego*, „Nowe Prawo” 1965, nr 6, s. 640 i n.; W. Siedlecki, *Potrącenie w procesie cywilnym*, „Ruch Prawniczy, Ekonomiczny i Socjologiczny” 1968, nr 3, s. 175; J. Krajewski, *Zagadnień potrącenia w procesie cywilnym*, „Palestra” 1972, nr 4, s. 22; A. Kuźniar, *Glosa do uchwały SN z 30 listopada 1973 r.*, „Nowe Prawo” 1973, nr 6, s. 502 i n.; A. Szpunar, W. Wanatowska, *Przegląd orzecznictwa w sprawach cywilnych*, „Nowe Prawo” 1976, nr 2, s. 296; L. Stępnia, *Potrącenie...*, s. 148; M. Pyziak-Szafnicka, *Potrącenie w prawie cywilnym*, Kraków 2002, s. 276–279; M. Pyziak-Szafnicka, E. Wilejczyk [w:] *System Prawa Prywatnego*, t. VI: *Prawo zobowiązań. Część ogólna*, red. A. Olejniczak, Warszawa 2018, s. 1634–1635; R. Frey, *Powództwa przeciwegzekucyjne w prawie polskim*, Kielce 2011, s. 53–54; G. Wolak, *O formie złożenia oświadczenia woli o potrąceniu oraz zarzutu potrącenia*, „Monitor Prawniczy” 2010, nr 23, s. 1294; P. Grzegorzczak, *Zarzut spełnienia świadczenia jako podstawa powództwa opozycyjnego (art. 840 § 1 pkt 2 k.p.c.)*, „Polski Proces Cywilny” 2011, nr 4, s. 92 i n.; *idem*, *Wykładnia art. 840 § 1 pkt 2 in fine KPC. Zagadnienia prawne w praktyce SN*, „Monitor Prawniczy” 2012, nr 23, s. 1267 i n.; *idem*, *Co oznacza obowiązek powołania wszystkich zarzutów w pozwie opozycyjnym i jakie są konsekwencje jego naruszenia (art. 843 § 3 k.p.c.)?*, „Polski Proces Cywilny” 2013, nr 2, s. 247 i n.; D. Chrapoński, *Uwagi o potrąceniu w postępowaniu uproszczonym*, „Monitor Prawniczy” 2018, nr 12, s. 640; Ł. Błaszczak, *Zarzut potrącenia...*, s. 296–297. W orzecznictwie zob. m.in. wyrok SN z dnia 28 marca 1972 r., sygn. I CR 396/71, Lex nr 4806; uchwała SN (7) z dnia 30 listopada 1973 r., sygn. III CZP 73/73, OSNC 1974, nr 10, poz. 163; uchwała SN z dnia 30 lipca 1974 r., sygn. III CZP 44/74, OSNC 1975, nr 5, poz. 78; uchwała SN z dnia 14 października 1993 r., sygn. III CZP 141/93, OSNC 1994, nr 5, poz. 102; wyrok SN z dnia 12 marca 1998 r., sygn. I CKN 522/97, OSNC 1998, nr 11, poz. 176; wyrok SN z dnia 27 września 2005 r., sygn. V CK 183/05, Lex nr 172091; uchwała SN z dnia 19 października 2007 r., sygn. III CZP 58/07, OSNC 2008, nr 5, poz. 44; wyrok SN z dnia 21 maja 2014 r., sygn. II CSK 441/13, Lex nr 1504552; wyrok SN z dnia 9 września 2015 r., sygn. IV CSK 653/14, Lex nr 1816577. Niejasne stanowisko w tym przedmiocie prezentuje H. Pietrkowski, wskazując, że potrącenie jako zdarzenie w rozumieniu art. 840 § 1 pkt 2 k.p.c. w brzmieniu nadanym na mocy ustawy z dnia 10 lipca 2015 r. o zmianie ustawy – Kodeks cywilny, ustawy – Kodeks postępowania cywilnego oraz niektórych innych ustaw (Dz.U. poz. 1311) może być podstawą powództwa opozycyjnego tylko wtedy, gdy zarzut potrącenia nie mógł być zgłoszony przed zamknięciem rozprawy poprzedzającej wydanie tytułu wykonawczego, bowiem na etapie postępowania rozpoznawczego dłużnikowi nie przysługiwał zarzut potrącenia. H. Pietrkowski, komentarz do art. 840 k.p.c. [w:] *Kodeks postępowania cywilnego. Komentarz*, t. V: *Postępowanie egzekucyjne*, red. T. Ereciński, Warszawa 2016, uwaga 18.

cach czasowych zgłoszenia tego zarzutu. Potrącenie wprowadzane do procesu w formie zarzutu potrącenia będącego czynnością procesową musi być bowiem poddane dyscyplinie procesowej przewidzianej w przepisach art. 3 § 1, art. 217 § 1 i in. k.p.c. W konsekwencji jeżeli faza kompensacyjna istniała przed wszczęciem postępowania lub powstała przed zamknięciem rozprawy przed sądem pierwszej instancji, zarzut potrącenia może być zgłoszony tylko przed sądem pierwszej instancji. W wypadku powstania stanu potrącalności przed zamknięciem rozprawy przed sądem drugiej instancji zarzut potrącenia może być zgłoszony jedynie w postępowaniu drugoinstancyjnym, zaś powództwo opozycyjne może być oparte na zarzucie potrącenia tylko wtedy, gdy możliwość potrącenia powstała dopiero na dalszym etapie. Strona, która nie zdecyduje się na skorzystanie z możliwości potrącenia w toku procesu we właściwym czasie, traci taką możliwość. Na pozwanym ciąży bowiem ciężar wspierania postępowania (art. 3 k.p.c.), z którym wiąże się obowiązek przytaczania wszelkich zarzutów istotnych dla wyjaśnienia rzeczywistej treści stosunków faktycznych i prawnych bez przewlekania sprawy, a więc najpóźniej do zamknięcia rozprawy przed sądem *meriti*. Jeżeli pozwany zaniedbał realizacji tego obowiązku, to nie może skorzystać z powództwa przeciwegzekucyjnego, o którym mowa w art. 840 § 1 pkt 2 k.p.c. Niepodobna bowiem przyjąć, żeby powództwo przeciwegzekucyjne miało stanowić remedium na te wypadki, gdy pozwany zaniedbał wykorzystać przysługujące mu środki obrony, co dotyczy również zarzutu potrącenia⁷. Na gruncie stanu prawnego ukształtowanego na mocy nowelizacji z 4 lipca 2019 r. do poglądu E. Wengereka pośrednio powraca Ł. Błaszczak, według którego art. 840 § 1 pkt *in fine* w brzmieniu nadanym tą nowelą pozostaje w takim związku z dodanym do k.p.c. tą samą ustawą art. 2031, iż powództwo opozycyjne może być oparte na zarzucie potrącenia wyłącznie wówczas, gdy skuteczne zgłoszenie tego zarzutu w postępowaniu rozpoznawczym było niemożliwe. Zdaniem tego autora odmienna interpretacja prowadziłaby do konsekwencji sprzecznych z celem regulacji procesowego zarzutu potrącenia przyjętej w art. 203¹, czyniąc przewidziane w nim ograniczenia zmierzające do usprawnienia i przyspieszenia postępowania, w tym zapobieżenia nadużywaniu zarzutu potrącenia, iluzorycznymi⁸.

⁷ Zob. E. Wengerek, *Przeciwegzekucyjne powództwa dłużnika*, Warszawa 1967, s. 118 i n. Podobnie: K. Korzan, *Kilka uwag na temat powództw przeciwegzekucyjnych*, „Nowe Prawo” 1966, nr 9, s. 1117 i n.; *idem*, *Glosa do wyroku SN z 28.3.1972 r., I CR 396/71*, „Orzecznictwo Sądów Polskich” 1973, nr 7–8, poz. 151, s. 321–322. W okresie przedwojennym w kierunku wykluczenia powództwa przeciwegzekucyjnego opartego na zarzucie potrącenia, którego zgłoszenie było możliwe przed uprawomocnieniem się zaskarżonego wyroku, wypowiadał się m.in. F. Kruszelnicki, *Środki prawne w postępowaniu egzekucyjnym i zabezpieczającym*, Warszawa 1933, s. 581; Z. Hahn, *Co oznacza użyte w art. 568 § 1 Kpc. wyrażenie: „wszystkie zarzuty”?*, „Nowy Proces Cywilny” 1933, nr 14, s. 437; *idem*, *Powództwo o umorzenie egzekucji i o zwolnienie od egzekucji*, „Polski Proces Cywilny” 1934, nr 2, s. 18–21; L. Konic, *Warunki procesowe potrącenia, zgłoszonego w formie zarzutu*, „Polski Proces Cywilny” 1934, nr 21–22, s. 659. Zob. też: A. Torbus, *Procesowy zarzut...*, s. 1271 oraz powołana tam literatura.

⁸ Zob. Ł. Błaszczak, *Zarzut potrącenia...*, s. 297 i n.

Prima vista, w stanie prawnym ukształtowanym na mocy nowelizacji k.p.c. z 4 lipca 2019 r. kwestia dopuszczalności oparcia powództwa opozycyjnego na zarzucie potrącenia zgłoszonym uprzednio bezskutecznie wskutek uchybienia szczególnym wymaganiom przewidzianym dla tej czynności w przepisach prawa procesowego w postępowaniu rozpoznawczym (w szczególności art. 203¹ § 1–3 k.p.c.), w którym wydano podważany tym powództwem tytuł egzekucyjny, wydaje się być pozytywnie przesądzona przez samego ustawodawcę. Jedynym uzasadnieniem zmiany brzmienia art. 840 § 1 pkt 2 *in fine* k.p.c. jest bowiem właśnie wyeliminowanie w wyżej wymienionym zakresie wszelkich wątpliwości. Normę wyrażoną w jego końcowej części należy zatem interpretować jako dopełnienie nowego reżimu prawnego reglamentującego korzystanie z zarzutu potrącenia w procesie⁹.

W szczególności, kierując się li tylko literalnym brzmieniem wyżej wymienionego przepisu, w nowym stanie prawnym wątpliwości nie powinna budzić dopuszczalność oparcia powództwa opozycyjnego na ponownie zgłoszonym zarzucie potrącenia, który w postępowaniu, w którym wydano tytuł egzekucyjny, został pominięty jako spóźniony, a więc zgłoszony z naruszeniem wymogów statuowanych w art. 203¹ § 2 k.p.c. Tymczasem wedle art. 840 § 1 pkt 2 k.p.c. w dotychczasowym brzmieniu możliwość wniesienia powództwa opozycyjnego w wyżej wymienionej sytuacji należałoby uznać za wykluczoną. O ile bowiem użyte w tym przepisie pojęcie „zarzutu spełnienia świadczenia” (którego zakresem w drodze wykładni rozszerzającej obejmowano również zarzut potrącenia) „z mocy ustawy niedopuszczalnego” obejmowało niewątpliwie zarzut potrącenia niespełniający wymagań procesowych odnoszących się do podstawy potrącenia (w dotychczasowym stanie prawnym art. 493 § 3 k.p.c. w postępowaniu nakazowym; w nowym stanie prawnym art. 203¹ § 1 k.p.c.), o tyle z pewnością nie odnosiło się ono do zarzutu, który co do zasady mógł być skutecznie podniesiony w procesie (*ergo* nie był z mocy ustawy niedopuszczalny, a tylko ograniczony terminem), a jedynie wskutek nieterminowego zgłoszenia uległ pominięciu jako spóźniony (*ergo* spóźniona czynność procesowa w postaci zgłoszenia tego zarzutu była procesowo bezskuteczna – art. 167 k.p.c.)¹⁰.

⁹ Tak m.in. M. Drabik, komentarz do art. 840 k.p.c. [w:] *Kodeks postępowania cywilnego. Komentarz. Art. 506–1217*, t. II, red. T. Szanciło, Warszawa 2019, Nb. 35; G. Woźniak, komentarz do art. 840 k.p.c. [w:] *Kodeks postępowania cywilnego. Komentarz*, red. J. Gołaczyński, D. Szostek, Warszawa 2019, Nb. 1 i 7; K. Flaga-Gieruszyńska, komentarz do art. 840 k.p.c. [w:] A. Zieliński, K. Flaga-Gieruszyńska, *Kodeks postępowania cywilnego. Komentarz*, Warszawa 2019, Nb. 28. Podobnie: Ł. Błaszczak, *Zarzut potrącenia...*, s. 296 i n.

¹⁰ Zob. uzasadnienie projektu ustawy o zmianie ustawy – Kodeks cywilny, ustawy – Kodeks postępowania cywilnego oraz niektórych innych ustaw (Druk sejmowy nr 2678, Sejm RP VII kadencji), w którym wyjaśniono, że wprowadzona na jego mocy „zmiana przepisu art. 840 § 1 pkt 2 zmierza do wyeliminowania podstawy pozbawienia wykonalności tytułu wykonawczego obejmującego orzeczenie sądowe w razie zgłoszenia takich okoliczności faktycznych, które

Konfrontując powyższe spostrzeżenia z nowym stanem prawnym, wskazać trzeba, iż wykładnia językowo-gramatyczna, a konkretnie składnia analizowanego przepisu w nowym brzmieniu, wskazuje dość jednoznacznie, że użyte w nim zastrzeżenie „jeżeli zgłoszenie tego zarzutu w sprawie było z mocy ustawy niedopuszczalne” odnosi się wyłącznie do zarzutu spełnienia świadczenia. Nie dotyczy ono zatem zarzutu potrącenia, co *a contrario* zdaje się wskazywać, iż *lege non distinguente* – w nowym stanie prawnym pozwany będzie mógł oprzeć powództwo opozycyjne nie tylko na zarzucie potrącenia zgłoszonym po raz pierwszy w tym pozwie (niepodnoszonym w postępowaniu, w którym wydano prawomocny wyrok uwzględniający powództwo) i opartym na potrąceniu dokonanym po zamknięciu rozprawy poprzedzającej wydanie prawomocnego orzeczenia kończącego postępowanie w sprawie, względnie zarzucie potrącenia uprzednio pominiętym jako bezwzględnie niedopuszczalny (art. 203¹ § 1 k.p.c.), ale także na zarzucie, który nie został rozpoznany w prawomocnie zakończonym postępowaniu z innego powodu, w tym ze względu na jego spóźnione zgłoszenie (art. 203¹ § 2 k.p.c.) czy też niesprostanie statuowanym w art. 203¹ § 3 k.p.c. wymogom co do formy tej czynności (skutkujące pominięciem zarzutu potrącenia zgłoszonego w formie ustnej, względnie zwrotem pisma procesowego nie spełniającego wymagań ogólnych lub szczególnych przewidzianych dla pozwu, a aplikowanych do pisma zawierającego zarzuty *mutatis mutandis* – pod warunkiem nieusunięcia tych braków w ramach procedury sanacyjnej, o której mowa w art. 130 k.p.c.)¹¹.

Wydaje się jednak, iż biorąc pod uwagę utrwalone (i dodajmy – niepozbawione istotnych racji opartych na wykładni systemowej zmierzającej do zapewnienia spójności prawa procesowego cywilnego pojmowanego jako system oraz uwzględniającej potrzebę ochrony istotnych wartości prawnych) stanowisko doktryny i orzecznictwa, zgodnie z którym oparcie powództwa opozycyjnego na zarzucie spełnienia świadczenia i potrącenia dokonanego przed zamknięciem rozprawy poprzedzającej wydanie tytułu egzekucyjnego jest dopuszczalne tylko wtedy, gdy zarzut ten – ze względu na ustanowiony ustawą zakaz – nie mógł być

zostały pominięte w postępowaniu rozpoznawczym jako spóźnione albo nie zostały w ogóle zgłoszone”. Na konsekwencje wyżej wymienionej nowelizacji w zakresie dopuszczalności powództwa opozycyjnego opartego na zarzucie spełnienia świadczenia (lub innym zarzucie o podobnym skutku), dokonanego przed zamknięciem rozprawy, zwrócono uwagę w wyroku SN z dnia 6 kwietnia 2017 r., sygn. IV CNP 40/16, Lex nr 2310116. Wymaga wszak podkreślenia, że pogląd o niedopuszczalności oparcia powództwa opozycyjnego na zarzucie zapłaty lub potrącenia pominiętym jako spóźniony w prawomocnie zakończonym procesie reprezentowany był również w doktrynie i orzecznictwie (choć niejednolicie) w poprzednim stanie prawnym. Zob. P. Grzegorzczak, *Wykładnia...*, s. 1267 i n.; *idem*, *Co oznacza...*, s. 247 i n. oraz powołana tam literatura i orzecznictwo.

¹¹ Tak zdaje się M. Drabik, komentarz do art. 840 k.p.c. [w:] *Kodeks postępowania cywilnego. Komentarz. Art. 506–1217*, t. II, red. T. Szanciło, Warszawa 2019, Nb. 35.

rozpoznany w sprawie, w której wydano to orzeczenie¹², nie można wykluczyć, iż pomimo nowego brzmienia przepisu pozostanie ono aktualne również w nowym stanie prawnym¹³. Nie można wszak tracić z pola widzenia, iż pomimo kolejnych (na ogół niezbyt szczęśliwych) zmian redakcyjnych tego przepisu ostatecznie zawsze zwyciężało przekonanie, iż realizacja celu regulacji zawartej w art. 840 § 1 pkt 2 k.p.c., którym jest ochrona trwałości orzeczeń prawomocnych (ich mocy wiążącej), wymaga wyeliminowania z podstawy żądania pozbawienia wykonalności tytułu wykonawczego obejmującego orzeczenie sądowe takich okoliczności faktycznych, które zostały pominięte w postępowaniu rozpoznawczym jako spóźnione albo nie zostały w ogóle prawidłowo zgłoszone. Próba realizacji tego celu w nowym stanie prawnym musi się zatem wiązać z dokonaniem wykładni tego przepisu odchodzącej od jego językowego brzmienia. Rezultat interpretacji logiczno-językowej prowadziłby bowiem do wniosków trudnych do zaakceptowania z punktu widzenia spójności systemowej oraz istotnych konstytucyjnie i prawno-międzynarodowo wartości w postaci ochrony trwałości orzeczeń prawomocnych¹⁴.

¹² Zob. zwłaszcza: uchwała SN z dnia 23 maja 2012 r., sygn. III CZP 16/12, OSNC 2012, nr 11, poz. 129; wyrok SN z dnia 15 października 2015 r., sygn. II CSK 781/14, Lex nr 1918811; wyrok SN z dnia 12 października 2016 r., sygn. II CSK 489/16, Lex nr 2142553. W literaturze tak przede wszystkim: P. Grzegorzczak, *Zarzut spełnienia...*, s. 92 i n.; *idem*, *Wykładnia...*, s. 1267 i n.; *idem*, *Co oznacza...*, s. 247 i n.

¹³ W tym kierunku G. Woźniak, według którego pomimo niefortunnej redakcji art. 840 § 1 pkt 2 *in fine* k.p.c. w nowym brzmieniu, „jednocześnie należy opowiedzieć się za twierdzeniem, że zarzut potrącenia może być podstawą powództwa opozycyjnego wyłącznie wtedy, gdy jego zgłoszenie w sprawie z mocy ustawy było niedopuszczalne”. Ostatecznie autor ten przyjmuje, że niedopuszczalność zgłoszenia zarzutu potrącenia może wynikać z rygorów statuowanych w art. 203¹ § 1 i 2 k.p.c. Zob. G. Woźniak, komentarz do art. 840 k.p.c., Nb. 8–9. Podobnie zdaje się K. Golinowska, według której zmiana w komentowanym przepisie jest całkowicie zbyteczna, nie zmieniając realnie dotychczasowej jego treści normatywnej zrekonstruowanej w judykaturze i poglądach doktryny. Zob. K. Golinowska, komentarz do art. 840 k.p.c. [w:] *Kodeks postępowania cywilnego*, t. II: *Komentarz. Art. 730–1217*, red. J. Jankowski, Warszawa 2019, Nb. 22. Zdaniem Ł. Błaszczaka oparcie powództwa opozycyjnego na zarzucie potrącenia będzie dopuszczalne w dwóch sytuacjach: gdy na gruncie art. 203¹ § 1 k.p.c. jego zgłoszenie było w postępowaniu rozpoznawczym niedopuszczalne oraz gdy w świetle prawa materialnego potrącenie stało się możliwe w czasie wykluczającym skuteczne zgłoszenie zarzutu potrącenia stosownie do art. 203¹ § 2 k.p.c., tj. np. gdy przedstawiona do potrącenia wierzytelność stała się wymagalna już po zamknięciu rozprawy poprzedzającej wydanie prawomocnego orzeczenia. Zob. Ł. Błaszczak, *Zarzut potrącenia...*, s. 299–300.

¹⁴ Na temat trwałości orzeczeń prawomocnych jako wartości konstytucyjnej i konwencyjnej związanej z samą istotą zasady prawa do sądu oraz zasadą państwa prawa zob. m.in. P. Grzegorzczak, *Stabilność orzeczeń sądowych w sprawach cywilnych w świetle standardów konstytucyjnych i międzynarodowych* [w:] *Orzecznictwo Trybunału Konstytucyjnego a Kodeks postępowania cywilnego. Materiały Ogólnopolskiego Zjazdu Katedr i Zakładów Postępowania Cywilnego, Serock k. Warszawy, 24–26.09.2009 r.*, red. T. Ereciński, K. Weitz, Warszawa 2010, s. 106 i n.; A. Olsz, *Res iudicata pro veritate habetur? Rzecz o erozji stabilności prawomocnych orzeczeń: apologia powagi rzeczy osądzonej a poszukiwanie trzeciej drogi* [w:] *Ius est a iustitia appellatum. Księga jubileuszowa dedykowana Profesorowi Tadeuszowi Wiśniewskiemu*, red. T. Ereciński, J. Gudowski, M. Tomalak, Warszawa 2017, s. 396 i n.

Pomimo zatem językowego brzmienia analizowanego przepisu determinującego jego gramatyczno-językową wykładnię z całą stanowczością wykluczyć należy możliwość skutecznego oparcia powództwa opozycyjnego na zarzucie potrącenia zgłoszonym przed sądem *meriti* i merytorycznie rozpoznany przez ten sąd, lecz nieuwzględnionym wskutek uznania przez sąd, iż pozwany nie sprostął ciężarowi przytoczenia w zakresie powołania faktów istotnych dla obrony tym zarzutem, względnie nie wykazał wszystkich materialnoprawnych przesłanek potrącenia albo też sąd ustalił istnienie przesłanki negatywnej kompensaty (zob. art. 505 k.c.). Przeciwna wykładnia wiązałaby się bowiem z trudnym do zaaprobowania przełamaniem prekluzji faktów i dowodów niepowołanych w prawomocnie zakończonym postępowaniu, a równocześnie prowadziłaby do naruszenia mocy wiążącej prawomocnego orzeczenia (art. 365 § 1 k.p.c.) poprzez ponowne rozstrzygnięcie tej samej sprawy z uwzględnieniem zarzutu rozpoznanego co do istoty, lecz nieuwzględnionego w poprzednim procesie. W tym zatem zakresie powództwo opozycyjne stawałoby się (wbrew swojej konstrukcji, funkcji oraz usytuowaniu w systemie środków prawnych w ramach polskiego prawa procesowego cywilnego) quasi-nadzwyczajnym środkiem zaskarżenia prowadzącym do ponownej oceny twierdzeń (zarzutów) i dowodów, które były już przedmiotem osądu w prawomocnie zakończonym postępowaniu.

Na marginesie godzi się zauważyć, iż już dopuszczenie oparcia powództwa opozycyjnego na zarzucie potrącenia spóźnionym w prawomocnie zakończonym procesie (art. 203¹ § 2 k.p.c.) tudzież zgłoszonym uprzednio z uchybieniem wymogów statuowanych w art. 203¹ § 3 k.p.c. i przez to pominiętym czyni znaczący wyłom w ochronie mocy wiążącej prawomocnego orzeczenia oraz spójności konstrukcyjnej powództwa opozycyjnego niebędącego kolejnym nadzwyczajnym środkiem zaskarżenia służącym wzruszeniu orzeczeń prawomocnych. W powyższych wypadkach powództwo opozycyjne staje się bowiem w pewnym sensie quasi-skargą o wznowienie postępowania opartą na podstawie restytucyjnej, o której mowa w art. 403 § 2 k.p.c., z wyłączeniem przewidzianego dla tego środka wymogu subiektywnej „nowości” faktu umorzenia wierzytelności powoda przez potrącenie, rozumianej jako brak możliwości powołania się na tę okoliczność w prawomocnie zakończonym postępowaniu. Pozwany, który z niezawinionych przez siebie przyczyn nie zgłosił zarzutu potrącenia czy też zaspokojenia roszczenia przed zamknięciem rozprawy, może skorzystać z właściwego dla takiej sytuacji środka prawnego w postaci skargi o wznowienie postępowania opartej na podstawie *facta noviter reperta*. Jeżeli natomiast pozwany nie powołał się skutecznie (tj. we właściwym czasie oraz w wymaganej prawem procesowym formie) na ów zarzut z własnej winy, a więc wskutek niedołożenia należytej staranności wymaganej od uczestników postępowań sądowych wykazujących odpowiednią dbałość o własne interesy, to zwyczajnie nie zasługuje on na ochronę uzasadniającą przełamanie prawomocności materialnej orzeczenia czy

choćby pozbawiającej tytułu wykonawczego opartego na prawomocnym wyroku sądowym wykonalności. W szczególności zaś nieskuteczne zgłoszenie zarzutu potrącenia w następstwie uchybieniu wymogom co do formy nie ma nic wspólnego z koncepcją zarzutu „z mocy ustawy niedopuszczalnego”. Sytuacja pozwanego, który nie sprostął wymaganiom art. 203¹ k.p.c., jest bliska przypadkowi, gdy pozwany dokonał potrącenia i mógł zgłosić zarzut w postępowaniu rozpoznawczym, czego jednak nie uczynił. Taki zaś przypadek z całą pewnością nie zasługuje na ochronę polegającą na umożliwieniu wniesienia powództwa opozycyjnego na niezgłoszonym uprzednio zarzucie potrącenia¹⁵.

Podsumowanie i wnioski

Literalne brzmienie art. 840 § 1 pkt 2 *in fine* k.p.c. w kształcie nadanym na mocy nowelizacji z 4 lipca 2019 r. mogłoby wskazywać, że – *lege non distinguente* – powództwo opozycyjne może być oparte na zarzucie potrącenia nie tylko niezależnie od chwili powstania stanu potrącalności (możliwości skorzystania przez dłużnika z prawa do potrącenia), lecz także od relacji czasowej pomiędzy wykonaniem tego prawa (dokonaniem potrącenia) a zamknięciem rozprawy poprzedzającej wydanie orzeczenia stanowiącego podstawę tytułu wykonawczego. Innymi słowy, żądanie pozbawienia wykonalności tytułu wykonawczego pochodzącego od sądu byłoby możliwe również wówczas, gdy złożony oświadczenie o potrąceniu przed zamknięciem rozprawy, pozwany w ogóle nie zgłosił przed sądem procesowego zarzutu potrącenia, względnie – ze względu na uchybienie ogólnym wymogom co do czasu, miejsca i sposobu dokonywania czynności procesowych, ewentualnie wymogów szczególnych przewidzianych dla procesowego zarzutu potrącenia w art. 203¹ § 2–3 k.p.c. – zrobił to nieskutecznie (np. w sposób spóźniony, w formie ustnej albo w piśmie procesowym, które z uwagi na braki formalne zostało zwrócone). Biorąc jednak pod uwagę racje natury systemowej i funkcjonalnej (związanej z rolą powództwa opozycyjnego w systemie postępowania cywilnego, potrzebą rozgraniczenia go od nadzwyczajnych środków zaskarżenia, w tym zwłaszcza skargi o wznowienie postępowania, a także ochroną trwałości i stabilności orzeczeń prawomocnych stanowiącą istotną gwarancję prawa do sądu i rzetelnego procesu w demokratycznym państwie prawnym), rezultat wykładni językowej musi ulec odpowiedniemu zawężeniu poprzez wykluczenie dopuszczalności oparcia powództwa opozycyjnego na zarzucie potrącenia wynikającym z kompensaty dokonanej przed zamknięciem rozprawy poprzedzającej wydanie tytułu egzekucyjnego, chyba że ze względu na szczególne unormowania przewi-

¹⁵ Tak stanowczo: G. Woźniak, komentarz do art. 840 k.p.c., Nb. 9; Ł. Błaszczak, *Zarzuty potrącenia...*, s. 297.

dziane w art. 203¹ § 1 i 2 k.p.c. skuteczne zgłoszenie tego zarzutu przed sądem nie było wcześniej możliwe. Rozwiązanie to jest spójne z ogólnym założeniem o prekluzji materiału procesowego (faktów i dowodów) dostępnego dla stron, a niepowołanego w prawomocnie zakończonym postępowaniu. W takim ujęciu pomimo nadania temu przepisowi nowego brzmienia powyższy rezultat interpretacyjny w zasadniczym zakresie odpowiada przeważającemu stanowisku judykatury i doktryny co do dopuszczalności oparcia powództwa opozycyjnego na zarzucie potrącenia w dotychczasowym stanie prawnym, w którym przyjmowano, że wytoczenie powództwa przeciwegzekucyjnego uzasadnionego zarzutem spełnienia świadczenia (ewentualnie potrącenia) dokonanego przed zamknięciem rozprawy poprzedzającej wydanie tytułu egzekucyjnego jest możliwe skutecznie tylko wtedy, gdy zarzut ten – ze względu na ustanowiony ustawą zakaz – nie mógł być rozpoznany w sprawie, w której wydano to orzeczenie. Regulacja zawarta w art. 840 § 1 pkt 2 miała i ma na celu wyeliminowanie z podstawy żądania pozbawienia wykonalności tytułu wykonawczego obejmującego orzeczenie sądowe takich okoliczności faktycznych (w tym dotyczących zdarzeń powodujących wygaśnięcie wierzytelności objętej tytułem wykonawczym), które zostały pominięte w postępowaniu rozpoznawczym jako spóźnione albo nie zostały w ogóle zgłoszone.

Podsumowując powyższe rozważania, stwierdzić należy, iż w stanie prawnym ukształtowanym na mocy nowelizacji z 4 lipca 2019 r. możliwe będzie skuteczne oparcie powództwa opozycyjnego na zarzucie potrącenia w następujących przypadkach:

- gdy stan potrącalności powstał dopiero po zamknięciu rozprawy poprzedzającej wydanie prawomocnego orzeczenia, co w świetle prawa materialnego uniemożliwiło skuteczne dokonanie potrącenia oraz zgłoszenie opartego na nim zarzutu w procesie¹⁶,
- gdy faza kompensacyjna otworzyła się w czasie umożliwiającym zgłoszenie zarzutu potrącenia w procesie, jednak pozwany skorzystał z prawa do potrącenia dopiero po zamknięciu rozprawy poprzedzającej wydanie prawomocnego orzeczenia¹⁷,
- gdy pozwany złożył oświadczenie o potrąceniu oraz zgłosił oparty na nim zarzut w procesie, jednak wskutek braku spełnienia szczególnych wymogów procesowych co do podstawy zarzutu potrącenia statutowanych w art. 203¹ § 1 k.p.c.

¹⁶ Tak też: Ł. Błaszczak, *Zarzut potrącenia...*, s. 297; A. Torbus, komentarz do art. 203¹ k.p.c. [w:] *Kodeks postępowania cywilnego. Koszty sądowe w sprawach cywilnych. Dochodzenie roszczeń w postępowaniu grupowym. Przepisy przejściowe. Komentarz do zmian*, t. I, red. T. Zembrzski, Warszawa 2019, uwaga 9 i 29.

¹⁷ Przeciwnie: Ł. Błaszczak, *Zarzut potrącenia...*, s. 297 i n. Podobnie zdaje się A. Torbus, według którego jeżeli pozwany zaniechał podniesienia dopuszczalnego procesowego zarzutu potrącenia w procesie, to nie może w powództwie opozycyjnym złożyć oświadczenia woli o potrąceniu. Zob. A. Torbus, komentarz do art. 203¹ k.p.c., uwaga 9 i 37.

(a w postępowaniu uproszczonym dodatkowo w art. 505⁴ § 2 k.p.c.) został on pominięty jako niedopuszczalny¹⁸,

- gdy skuteczne zgłoszenie zarzutu potrącenia w procesie było niemożliwe ze względu na brak spełnienia warunków przewidzianych w przepisach ograniczających korzystanie z tego zarzutu w procesie (art. 203¹ § 1 k.p.c., a w postępowaniu uproszczonym także art. 505⁴ § 2 k.p.c.)¹⁹.

Ze względu na potrzebę ochrony trwałości orzeczeń prawomocnych (w tym związanej z mocą wiążącą prekluzji spóźnionego materiału procesowego) oraz zachowanie niezbędnej konstrukcyjnej spójności powództwa opozycyjnego niebędącego nadzwyczajnym środkiem zaskarżenia służącym obalaniu prawomocnych judykatów przyjąć należy, że oparcie powództwa o pozbawienie tytułu wykonawczego wykonalności na zarzucie potrącenia będzie niedopuszczalne, jeżeli zarzut ten:

- nie został uwzględniony przez sąd *meriti* po jego merytorycznym rozpoznaniu,
- nie został przez pozwanego zgłoszony pomimo dokonanego przezeń potrącenia przed doręczeniem pozwu pozwanemu bądź w toku procesu i pomimo dopuszczalności tego zarzutu w świetle wymogów art. 203¹ § 1 k.p.c.²⁰,
- został pominięty jako niedopuszczalny wskutek uchybienia przez pozwanego wymaganiom co do czasu (art. 203¹ § 2 k.p.c.) lub formy jego zgłoszenia (art. 203¹ § 3 k.p.c.)²¹.

Różnica jakościowa pomiędzy niedopuszczalnością zarzutu potrącenia wskutek uchybienia wymogom z art. 203¹ § 1 k.p.c. i art. 505⁴ § 2 k.p.c. a art. 203¹ § 2 i 3 k.p.c.), uzasadniająca zróżnicowanie oceny pod kątem stosowania art. 840 § 1 pkt 2 *in fine* k.p.c., jest przy tym niebagatelna: w pierwszej sytuacji niedopuszczalność ta wynika z obiektywnego stanu rzeczy, tj. podstawy faktycznej i dowodowej wiarygodności zgłoszonej do potrącenia przez pozwanego, podczas gdy na gruncie art. 203¹ § 2 i 3 k.p.c. stanowi ona konsekwencję uchybienia przez pozwanego wymaganiom co do czasu i formy zgłoszenia tego zarzutu, a zatem okoliczności zależnej od strony. W pierwszym zatem wypadku (niedopuszczalność zarzutu potrącenia *per se*) pozwany zasługuje na ochronę, którą umożliwia konstrukcja powództwa opozycyjnego, w drugim zaś nie – wręcz przeciwnie, umożliwienie oparcia powództwa opozycyjnego w wyżej wymienionych warunkach prowadziłoby do zaburzenia równowagi stron, stawiając w pewnym sensie pozwanego w uprzywilejowanej wobec powoda pozycji (abstrahując od powołanych już argumentów związanych z potrzebą ochrony stabilności orzeczeń prawomocnych oraz zapewnienia spójności systemu prawa procesowego cywilnego).

¹⁸ Tak też zdaje się: G. Woźniak, komentarz do art. 840 k.p.c., Nb. 8–9; Ł. Błaszczak, *Zarzuty potrącenia...*, s. 297 i n.; A. Torbus, komentarz do art. 203¹ k.p.c., uwaga 9 i 38.

¹⁹ A. Torbus, komentarz do art. 203¹ k.p.c., uwaga 9 i 38.

²⁰ Tak trafnie zdaje się: A. Torbus, komentarz do art. 203¹ k.p.c., uwaga 7 i 9.

²¹ Tak też trafnie: Ł. Błaszczak, *Zarzuty potrącenia...*, s. 297 i n..

Bibliografia

- Błaszczak Ł., *Zarzut potrącenia w procesie cywilnym (art. 203¹ k.p.c.)*, Warszawa 2019.
- Chrapoński D., *Uwagi o potrąceniu w postępowaniu uproszczonym*, „Monitor Prawniczy” 2018, nr 12.
- Drabik M. [w:] *Kodeks postępowania cywilnego. Komentarz. Art. 506–1217*, t. II, red. T. Szancilo, Warszawa 2019.
- Fenichel Z., *Czy do oświadczenia o potrąceniu złożonego w toku procesu niezbędne jest upoważnienie specjalne*, „Państwo i Prawo” 1948, z. 4.
- Flaga-Gieruszyńska K. [w:] A. Zieliński, K. Flaga-Gieruszyńska, *Kodeks postępowania cywilnego. Komentarz*, Warszawa 2019.
- Frey R., *Powództwa przeciwegzekucyjne w prawie polskim*, Kielce 2011.
- Golinowska K. [w:] *Kodeks postępowania cywilnego*, t. II: *Komentarz. Art. 730–1217*, red. J. Janowski, Warszawa 2019.
- Grzegorzczak P., *Co oznacza obowiązek powołania wszystkich zarzutów w pozwie opozycyjnym i jakie są konsekwencje jego naruszenia (art. 843 § 3 k.p.c.)?*, „Polski Proces Cywilny” 2013, nr 2.
- Grzegorzczak P., *Stabilność orzeczeń sądowych w sprawach cywilnych w świetle standardów konstytucyjnych i międzynarodowych* [w:] *Orzecznictwo Trybunału Konstytucyjnego a Kodeks postępowania cywilnego. Materiały Ogólnopolskiego Zjazdu Katedr i Zakładów Postępowania Cywilnego*, Serock k. Warszawy, 24–26.09.2009 r., red. T. Ereciński, K. Weitz, Warszawa 2010.
- Grzegorzczak P., *Wykładnia art. 840 § 1 pkt 2 in fine KPC. Zagadnienia prawne w praktyce SN*, „Monitor Prawniczy” 2012, nr 23.
- Grzegorzczak P., *Zarzut spełnienia świadczenia jako podstawa powództwa opozycyjnego (art. 840 § 1 pkt 2 k.p.c.)*, „Polski Proces Cywilny” 2011, nr 4.
- Grzegorzczak P., Weitz K. [w:] *Kodeks postępowania cywilnego. Komentarz*, t. II: *Postępowanie rozpoznawcze*, red. T. Ereciński, Warszawa 2016.
- Hahn Z., *Co oznacza użyte w art. 568 § 1 Kpc. wyrażenie: „wszystkie zarzuty”?*, „Nowy Proces Cywilny” 1933, nr 14.
- Hahn Z., *Powództwo o umorzenie egzekucji i o zwolnienie od egzekucji*, „Polski Proces Cywilny” 1934, nr 2.
- Konic L., *Warunki procesowe potrącenia, zgłoszonego w formie zarzutu*, „Polski Proces Cywilny” 1934, nr 21–22.
- Korzan K., *Glosa do wyroku SN z 28.3.1972 r., I CR 396/71*, OSP 1973, nr 7–8, poz. 151.
- Korzan K., *Kilka uwag na temat powództw przeciwegzekucyjnych*, „Nowe Prawo” 1966, nr 9.
- Krajewski J., *Z zagadnień potrącenia w procesie cywilnym*, „Palestra” 1972, nr 4.
- Kruszelnicki F., *Środki prawne w postępowaniu egzekucyjnym i zabezpieczającym*, Warszawa 1933.
- May J., *Zarzut potrącenia w procesie cywilnym w obliczu nadchodzących zmian w Kodeksie postępowania cywilnego* [w:] *Postępowanie cywilne – wprowadzone i projektowane zmiany 2019*, red. G. Jędrejek, S. Kotas, F. Manikowski, Warszawa 2019.
- Olaś A., *Dopuszczalność zarzutu potrącenia w postępowaniu cywilnym – uwagi na tle projektu Ministra Sprawiedliwości ustawy o zmianie ustawy – Kodeks postępowania cywilnego oraz niektórych innych ustaw z 27.11.2017 r.*, „Polski Proces Cywilny” 2018, nr 2.
- Olaś A., *Res iudicata pro veritate habetur? Rzecz o erozji stabilności prawomocnych orzeczeń: apologia powagi rzeczy osądzonej a poszukiwanie trzeciej drogi* [w:] *Ius est a iustitia appellatum. Księga jubileuszowa dedykowana Profesorowi Tadeuszowi Wiśniewskiemu*, red. T. Ereciński, J. Gudowski, M. Tomalak, Warszawa 2017.
- Ostrowski L., *Potrącenie jako podstawa powództwa opozycyjnego*, „Nowe Prawo” 1965, nr 6.
- Pyziak-Szafnicka M., *Potrącenie w prawie cywilnym*, Kraków 2002.
- Pyziak-Szafnicka M., Wilejczyk E. [w:] *System Prawa Prywatnego*, t. VI: *Prawo zobowiązań. Część ogólna*, red. A. Olejniczak, Warszawa 2018.

- Siedlecki W., *Potrącenie w procesie cywilnym*, „Ruch Prawniczy, Ekonomiczny i Socjologiczny” 1968, nr 3.
- Stępniak L., *Potrącenie w systemie polskiego prawa cywilnego*, Wrocław 1975.
- Szpunar A., Wanatowska W., *Przegląd orzecznictwa w sprawach cywilnych*, „Nowe Prawo” 1976, nr 2.
- Torbus A. [w:] *Kodeks postępowania cywilnego. Koszty sądowe w sprawach cywilnych. Docho-
dzenie roszczeń w postępowaniu grupowym. Przepisy przejściowe. Komentarz do zmian*, t. I,
red. T. Zembruski, Warszawa 2019.
- Torbus A., *Procesowy zarzut potrącenia* [w:] *Rozprawy z prawa prywatnego. Księga jubileu-
szowa dedykowana Profesorowi Wojciechowi Popiolkowi*, red. M. Jagielska, E. Rott-Pietrzyk,
M. Szpunar Warszawa 2017.
- Wengerek E., *Przeciwegzekucyjne powództwa dłużnika*, Warszawa 1967.
- Wolak G., *O formie złożenia oświadczenia woli o potrąceniu oraz zarzutu potrącenia*, „Monitor
Prawniczy” 2010, nr 23.
- Woźniak Z. [w:] *Kodeks postępowania cywilnego. Komentarz*, red. J. Gołaczyński, D. Szostek,
Warszawa 2019.

Streszczenie

Niniejszy artykuł omawia problematykę zarzutu potrącenia jako podstawy powództwa o pozbawienie tytułu wykonawczego wykonalności (opozycyjnego) po zmianach wprowadzonych na mocy ustawy z dnia 4 lipca 2019 r. o zmianie ustawy – Kodeks postępowania cywilnego oraz niektórych innych ustaw. Celem opracowania jest naświetlenie podstawowych problemów prawnych wyłaniających się na gruncie regulacji zawartej w art. 840 § 1 pkt 2 *in fine* k.p.c. oraz przedstawienie propozycji ich rozwiązania w sposób spójny z punktu widzenia przyjętych założeń teoretycznych, a zarazem możliwie przydatny dla praktyki wymiaru sprawiedliwości.

Słowa kluczowe: zarzut potrącenia, powództwo opozycyjne, powództwo o pozbawienie tytułu wykonawczego wykonalności

ALLEGED SET-OFF AS THE BASIS FOR COUNTER-EXECUTION ACTION AFTER THE AMENDMENTS ENTERED UNDER THE ACT OF THE ACT OF 4 JULY 2019 ON AMENDING THE ACT – CODE OF CIVIL PROCEEDINGS AND CERTAIN OTHER ACT (OJ of 2019, of Acts of 1969)

Summary

This article discusses the issue of the set-off defense as the basis for an action to limit or cancel the enforceability of an enforceable title after amendments as provided for pursuant to the Act of 4 July 2019 amending the Act – Code of Civil Procedure and some other acts. The purpose of the article is to indicate the basic interpretative issues emerging from the regulations contained in the Article 840 § 1 item 2 of the Code of Civil Procedure which are likely to pose major problems in its practical application and to offer some reasoned proposals for their solution in a manner consistent with theoretical assumptions and at the same time as useful as possible for judicial practice in the civil proceedings.

Keywords: set-off defense, action to limit or cancel the enforceability of an enforceable title